

(In)actualitatea teoriei blagiene a influențelor

Dumitru CHIOARU

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Departamentul de Studii Romanice
 Lucian Blaga University of Sibiu, Department of Romance Studies
 Personal e-mail: dumitru_chioar@yahoo.com

The (In)Actuality of Lucian Blaga's Theory of Influences

The present study aims at re-analyzing and restating the theoretical legitimacy and the practical applicability in comparative literature of the two types of influences: the modelling and the catalytic ones, such as they are defined and presented by Lucian Blaga in the Trilogy of Culture, as well as the actuality and contemporaneity of this theory with respect to the contemporary Romanian literature/culture and the Weltliteratur / World literature.

Keywords: modern Romanian literature, Lucian Blaga, theory of cultural influences, model, imitation, synchronism, catalyst

Teoria influențelor, clasificate în *modelatoare* și *catalitice* (catalizatoare), expusă de Lucian Blaga în *Spațiul mioritic* (1936), a fost/ este privită cu rezerve sau chiar ignorată de comparatiști. Al. Dima, în *Principii de literatură comparată* (1972), afirmă că „teoria lui Blaga e perfect legitimă sub aspectul formulării generale. Clasificarea lui dihotomică – influența imitativă și cea catalizatoare – se poate susține ca fiind reală”, dar consideră că „discutabilă e aplicarea ei la înrîurirea literaturii franceze sau germane asupra literaturii române”, deoarece – continuă comparatistul – „defectul constă în generalizare, fiindcă, evident, nu întreg stilul francez e modelator și nici cel german, fără excepție, creator”¹. În același context, Al. Dima mai semnalează faptul că legitimitatea teoriei blagiene a influențelor este probată de utilizarea termenului *catalizator* de comparatiștii francezi Claude Pichois și André-Michel Rousseau în lucrarea *Littérature comparée* (1967), în următoarea formulare: „Influența acționează deseori în felul catalizatorilor: ele provoacă sau accelerează o reacție, fără a intra în rezultatul acesteia”², reluată în ediția a doua a aceleiași cărți, care a fost revizuită cu aportul sorbonardului Pierre Brunel sub titlul *Qu'est-*

ce que la littérature comparée (1983), făcînd diferența dintre *influență* și *imitație*, aceasta din urmă devenind o problemă penală, atunci cînd se reduce la un plagiat³.

La un deceniu după ce René Wellek denunța, în *Concepts of Criticism* (1963), „criza literaturii comparate”, printre ale cărei simptome se numără „concepția mecanicistă asupra surselor și influențelor”⁴, discreditînd abuzul de sursologie, problema influențelor este repusă în dezbateri de comparatistul american Harold Bloom într-o carte nu mai puțin celebră, *The Anxiety of Influence* (1973). În ultimele ei pagini, am regăsit dictonurile după care acționează pentru Blaga cele două influențe: „Fii cum sînt eu”, propriu influenței modelatoare, și „Fii tu însuși”, în cazul influenței catalizatoare, în formulări aproape identice sau asemănătoare ale unor porunci din dogmatica religiei protestante, expuse astfel de Harold Bloom: „Dumnezeul protestant pare să-și izoleze mereu Copiii în cumplita dublă constrîngere a două mari porunci: «Fii ca mine» și «Nu-ți îngădui să fii prea asemănător mie»”⁵, redîndu-mi încrederea că teoria filosofului român are teme și aplicabilitate pentru comparatiști. Niciunul însă dintre acești comparatiști nu face vreo trimitere la

teoria blagiană a influențelor, dovadă că, nefiind tradusă în limbile de circulație internațională, *Trilogia culturii*, din care face parte *Spațiul mioritic*, n-a depășit granițele culturii noastre. Și totuși, similaritățile cu gândirea unora dintre cei mai prestigioși comparatiști contemporani, îi verifică legitimitatea și chiar actualitatea.

În realitate, teoria blagiană se reduce, prin exemple oferite și comentate, doar la o secvență istorică a culturii române, și anume, procesul ei de modernizare și europenizare sub influența a două culturi: franceză și germană, desfășurat în secolul al XIX-lea. În vreme ce cultura franceză a avut asupra celei românești, prin înclinația ei spre clasic, universal și general-uman, o influență modelatoare, stimulând imitarea modelului după dictonul „Fii cum sînt eu”, influența culturii germane, datorită orientării ei spre romantic, local și individual, a fost catalizatoare, activîndu-i „propria fire” după dictonul „Fii tu însuși”, clasificare ce se bazează mai ales pe exemple din literatură. Analiza acestor două influențe devine însă părtinitoare, atunci cînd Blaga insistă, din afinități spirituale și formație culturală, asupra importanței celei germane în opera lui Eminescu și Coșbuc, și expediază „linia de inducție franceză” printr-o simplă enumerare de nume: Alexandrescu, Bolintineanu, Alecsandri și Macedonski. În concluzii, Blaga admite fără explicații că „alături de cele două genuri de influențe, există și forme mixte”⁶. Dar tot el susține că influența catalizatoare germană nu a acționat în profunzime, ci a determinat revelarea „matricei stilistice” românești, activînd „stratul duhului nostru popular”⁷ manifestat în folclor. Dincolo de argumentele istorice convingătoare, filosoful cade în explicații mistice herderiene privitoare la stimularea românismului de „linia de inducție germană”. Lui Eminescu, prin opera căruia matricea românească „devine creatoare pe plan major”, Blaga îi atribuie chiar un rol mesianic, afirmînd că autorul *Luceafărului* reprezintă poporul român „printr-un fel de legitimism de ordin divin”⁸.

Blaga se situează, fără a intra în polemică, la polul opus al raționalismului teoretic al criticului Eugen Lovinescu care, în *Istoria civilizației române moderne* (1922), susține teoria *sincronismului* bazat pe „legile imitației” expuse de sociologul francez G. Tarde în cartea cu acest titlu. Lovinescu consideră că literatura română „n-a refăcut fazele dezvoltării literaturii universale, ci s-a dezvoltat, revoluționar, pe baza sincronismului: fără să fi avut un romantism, pentru că această mișcare europeană a coincis cu însuși momentul formației noastre literare”, adăugînd că „fără a reface evoluția, imitația a fost bruscă și integrală; procesul de adaptare, după cum vom vedea, vine mai tîrziu”⁹. Imitația, care pentru Lovinescu este „felul cel mai obișnuit de a fi original”¹⁰, este, așadar, etapă necesară formării unei literaturi/culturi, producîndu-se, conform teoriei lui Tarde, „din interior spre exterior”¹¹, printr-o *coborîre* (fr. *descente*) a superiorului spre inferior. Filosoful trece peste faptul că

cele două influențe s-au manifestat în istorie succesiv, nu simultan, corespunzător celor două faze de formare a unei literaturi/culturi descrise de criticul modernist, pe urmele sociologului francez: *imitația integrală și adaptarea*, în ritm cu transformările politice și sociale din Țările Române. Prima etapă a reprezentat-o pașoptismul, ca imitație a romantismului revoluționar francez, iar etapa „elaborației în forme noi și originale”¹² a fost junimismul, moment marcat nu numai de poezia lui Eminescu, ci și teatrul lui Caragiale, scris – remarcă chiar Blaga – „sub puternice influențe franceze”¹³, care au activat un fond autohton, balcanic. Prin urmare, Junimea reprezintă un exemplu de influențare mixtă a literaturii române, cînd imitația modelelor străine a devenit adaptare, ducînd la consolidarea identității unei literaturi de sine stătătoare.

Blaga nu oferă alte exemple, din literatura/cultura universală, pentru a-și susține teoria. Ar fi fost de ajuns exemplul relației dintre cultura latină și cea greacă, în care cea din urmă a avut o influență catalizatoare după dictonul scris pe frontispiciul templului lui Apollo de la Delphi: *Cunoaște-te pe tine însuși*. De altă parte, deși afirmă că aceste influențe continuă să acționeze în cultura română și în vremea lui, filosoful renunță să exemplifice, lăsînd cititorului libertatea de a le găsi urmînd teoria sa. Istoricul literar ori comparatistul de azi pot constata că influența franceză s-a manifestat la fel de puternică în simbolism (Macedonski, Bacovia), modernismul revistei *Sburătorul* (Ion Barbu, Hortensia Papadat-Bengescu și, pînă la un punct, Camil Petrescu), avangardismul interbelic (Ion Vinea, Ilarie Voronca, Max Blecher), continuînd în perioada postbelică prin Grupul suprarrealist (Gherasim Luca, Gellu Naum) și Grupul oniric (D.Țepeneag, Leonid Dimov), iar influența germană, prin expresionismul de tip ortodox al revistei *Gîndirea* și al lui Blaga însuși. Alte grupări au beneficiat de influențare mixtă: *Criterion* (Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica) și Cercul Literar de la Sibiu (I. Negoieșcu, Radu Stanca, Ștefan Aug. Doinaș). Contactele dintre literaturi/culturi produc, așadar, efecte nu numai în perioada de formare, ci și după consolidarea identității celei influențate de un model, cîtă vreme modelul își manifestă vitalitatea creatoare prin inventivitate. Culturile marginale își schimbă însă modelul și în funcție de transformările politice care prilejuiesc noi contacte.

Se ridică atunci întrebarea: Ce fel de influență a exercitat, în perioada comunistă, cultura rusă asupra culturii noastre? Proletcultismul și realismul socialist au reprezentat, în anii '50 ai secolului trecut, un model impus și o imitație servilă a literaturii/culturii oficiale sovietice, dar partea pozitivă a constatat în faptul că, odată cu scriitorii agreeți ideologic de regimul comunist, au fost traduși clasicii ruși: Gogol, Tolstoi și Dostoievki, care au avut impact asupra tinerilor prozatori ai vremii (Marin Preda și, mai tîrziu, Nicolae Breban), stimulînd

un fond autentic românesc al prozei realiste, care avea deja o tradiție.

Schimbările politice din Decembrie 1989 au orientat cultura română înspre cultura anglo-americană, dominantă acum nu numai în Vestul, ci și în Estul Europei. Ce fel de influență exercită cultura anglo-americană? Aceasta a început să se manifeste încă din anii '80, când o nouă generație s-a decuplat de la influența franceză sau germană și a intrat, chiar dacă îngădită de autoritățile comuniste, în sfera de influență a postmodernismului american. Dar să nu uităm că traducerea sau lectura în original, ca urmare a învățării englezei în școală, a marilor scriitori moderni, precursori ai postmodernismului: James Joyce (fac aici mențiunea că romanul *Ulysses*, publicat în 1922, a apărut în traducerea românească a lui Mircea Ivănescu, el însuși un poet precursor al postmodernismului românesc, abia în 1984), Ezra Pound și T.S.Eliot, au avut un puternic impact asupra poeziei și prozei românești dinainte și după Decembrie 1989, încât a dus la apariția unor noi forme de discurs.

Postmodernismul românesc nu este însă rezultatul imitării unei mode, ci al unei sincronizări prin adaptarea unui model străin de vitalitate creatoare care a stimulat fondul autohton să se manifeste la standarde internaționale. Influența poeziei generației Beat americane din anii '60, în frunte cu Allen Ginsberg, a avut asupra poezilor din Cenaclul de luni (Mircea Cărtărescu, Traian T. Coșovei, Florin Iaru, Alexandru Mușina ș.a.) o influență catalizatoare, trezind o atitudine anti-sistem care, oricât de inhibată a fost de cenzură, a anticipat revoluția din Decembrie 1989. Se poate vorbi mai degrabă – așa cum constată Mircea Cărtărescu în cartea sa *Postmodernismul românesc* – de un paralelism al mișcărilor postmoderne de dincolo și dincoace de cortina de fier: „Și dacă, dincolo de cortina de fier ura și revolta generației tinere se ndreptau către *establishment*-ul rigid și autoritar al administrației Reagan și al altora de același fel (motiv pentru care idealismul lor s-a contaminat frecvent de regretabile accente ultrastângiste: maoiste, castriste etc.), în mod simetric în țările «lagărului comunist», aceste mișcări au avut drept țintă alt *establishment*, cel al regimurilor comuniste, oficial «de stînga», dar practicînd, de fapt, o certă politică de extremă dreaptă¹⁴, ceea ce adeverește încă o dată valabilitatea teoriei lovinesciene a sincronismului. Dar invazia literaturii de consum, prin intermediul unor *best-seller*-uri americane de valoare îndoielnică, duce în actualitate la imitații care, în absența unui spirit critic de tip maiorescian, pot deruta scriitorii dornici de succes și cititorii absorbiți de Internet. Cred însă că este doar o influență cu efecte modelatoare superficiale, în vreme ce din contactul cu adevăratele valori ale postmodernismului se naște o nouă literatură românească.

La capătul acestor sumare observații, consider

că teoria blagiană a influențelor, cu toate limitele ei, este în continuare legitimă și aplicabilă, iar literatura comparată are încă la dispoziție un bogat și complex material de studiu.

Note:

1. Al. Dima, *Principii de literatură comparată*, Ed. Enciclopedică Română, 1972, p.129-130
2. Claude Pichois et André-Michel Rousseau, *Littérature comparée*, Ed. Armand Colin, 1967, p. 80
3. Pierre Brunel, Claude Pichois et André-Michel Rousseau, *Qu'est-ce que la littérature comparée*, Ed. Armand Colin, 2000 (deuxième édition), p. 57
4. René Wellek, *Criza literaturii comparate*, în *Conceptele criticii*, Ed. Univers, 1970, p. 298
5. Harold Bloom, *Anxietatea influenței*, Ed. Paralela 45, 2008, p. 200
6. Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, în *Opere*, vol. 9, Ed. Minerva, 1985, p. 318
7. *Ibid.*, p. 318
8. *Ibid.*, p. 326
9. Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, Ed. Științifică, 1972, p. 219
10. *Ibid.*, p. 450
11. G. Tarde, *Les lois de l'imitation*, Librairie F. Alcan, 1890, p. 240
12. Eugen Lovinescu, *op. cit.*, p. 426
13. Lucian Blaga, *op.cit.*, p. 326
14. Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, Ed. Humanitas, 1999, p. 365

Bibliography:

- Lucian Blaga, *Trilogia culturii / The Trilogy of Culture*, în *Opere*, vol. 9, Ed. Minerva, 1985
- Harold Bloom, *Anxietatea influenței / The Anxiety of Influence*, Ed. Paralela 45, 2008
- Pierre Brunel, Claude Pichois et André-Michel Rousseau, *Qu'est-ce que la littérature comparée / What Is Comparative Literature*, Ed. Armand Colin, 2000 (deuxième édition)
- Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc / Romanian Postmodernism*, Ed. Humanitas, 1999
- Al. Dima, *Principii de literatură comparată / Principles of Comparative Literature*, Ed. Enciclopedică Română, 1972
- Eugen Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne / History of Modern Romanian Civilization*, Ed. Științifică, 1972
- Claude Pichois et André-Michel Rousseau, *Littérature comparée / Comparative Literature*, Ed. Armand Colin, 1967
- G. Tarde, *Les lois de l'imitation / The Laws of Imitation*, Librairie F. Alcan, 1890
- René Wellek, *Criza literaturii comparate / The Crisis of Comparative Literature*, în *Conceptele criticii*, Ed. Univers, 1970